

Udvikling af en didaktisk skitse i klinisk uddannelse

Af: Jytte Bundgaard Troldborg, uddannelses- og udviklingsansvarlig sygeplejerske, master i læreprocesser, Hjertesygdomme, Aarhus Universitetshospital, jytte.troldborg@aarhus.rm.dk

Anette Leth Julin, klinisk vejleder, Sygeplejefaglig Diplomuddannelse, Hjertesygdomme, Aarhus Universitetshospital, annetjuhl@aarhus.rm.dk

Tina Kramer, uddannelsesansvarlig sygeplejerske, ph.d., Intensiv, Aarhus Universitetshospital tinakram@rm.dk

Keywords: Sygeplejestuderende, aktionslæring, didaktisk skitse, udvikling af selvstændighed og professionel ansvarstagen, klinisk uddannelse

Abstract

Tidligere studie viser, at sygeplejestuderende oplever, at selvstændigheden udfordres i praktiken, når de begrænses i deres mulighed for at øve selvstændighed og ansvarlighed (1,2). Nærværende projekt tager afsæt i aktionslæring, hvori der er udviklet en didaktisk skitse med hensigten at styrke studerendes mulighed for at udvikle professionel ansvarstagen med passende progression selvstændigt. Der argumenteres for studerendes behov for tydelige forventninger og gensidig forventningsafstemning. Dernæst hvordan studerendes behov kan imødekommes ved hjælp af en didaktisk skitse.

I artiklen beskrives først, hvordan en didaktisk skitse er blevet udviklet, hvorefter den præsenteres. Afslutningsvis evalueres, hvordan studerende oplever, at en didaktisk skitse understøtter udvikling af selvstændighed i klinisk uddannelse på 6. semester.

Konkluderende kan det siges, at de studerende oplever, at den didaktiske skitse rammesætter og tydeliggør, hvad selvstændighed handler om, og hvordan de kan blive mere selvstændige. Skitsen bidrager til praksisfællesskabets kollektive forståelse af, hvad ansvarlighed som studerende betinger, og den studerende lades ikke alene om ansvaret for sin uddannelse mod selvstændig professionel ansvarstagen.

Baggrund

Studerende angiver usikkerhed om, hvad der forventes i klinisk praksis i forhold til at varetage selvstændig professionsudøvelse på 6.semester. De er vidende om, at de efter endt uddannelse som bachelor i sygepleje skal kunne udføre selvstændig kompleks sygepleje, træffe kliniske beslutninger og varetage et klinisk lederskab (3). Krav, som har vist sig udfordrende i studier bl.a. i overgangen fra studieliv til arbejdsliv (4).

I et tidligere studie, omhandlende studerendes oplevelse og forståelse af at håndtere professionelt ansvar i klinisk uddannelse, fandtes, at studerende sidestiller selvstændighed med professionel ansvarstagen, og at det udfordrer dem, når forventninger er uklare, målopfyldelse diffus og vejledere synes at tage det overordnede ansvar og give de studerende begrænset ansvar (1,2). En studerende udtrykker de begrænsede muligheder for at øve selvstændighed og tage ansvar, således: "Når man ikke har det overordnede ansvar, men primært skal varetage små praktiske opgaver" (observ1).

Denne artikel anskueliggør, hvordan krav og forventninger til studerende kan ekspliciteres og gøres gennemsigtige i klinisk uddannelse. Hensigten med artiklen er, at du som vejleder og underviser får mulighed for at reflektere egen vejlederpraksis og overveje, hvordan du bedst kan understøtte den studerende i at blive og være selvstændig i arbejdsfællesskabet.

Artiklen er den tredje i en række, der sætter fokus på selvstændig ansvarstagen på 6.semester, som studerende oplever, forstår og håndterer det. Analyserne i første artikel viser, at de studerende oplever og forstår klinisk uddannelse ved at blive givet et selvstændigt ansvar og stå ved det (1). I anden artikel viser analyserne,

hvordan kliniske vejledere får afgørende betydning for studerendes mulighed for at øve selvstændighed. Der argumenteres for potentialer i at tydeliggøre praktikens didaktiske elementer, så det autentiske indhold stringent udvælges med konstant progredierende kompleksitet og selvstændighedsgrad med henblik på at lære professionel ansvarstagen (2).

Med direkte afsæt i de potentialer der argumenteres for i de første to artikler, sættes i denne artikel fokus på uddannelsesrettelæggelse med det primære formål at stille den studerende selvstændigt i praksisfællesskabet. Studerende er usikre på, hvad der forventes af dem, og ønsker, at dette tydeliggøres. En studerende udtrykker det således:

"Det fremmer med en basal forventningsafstemning, hvad må jeg, må jeg ikke, hvilke opgaver tager sygeplejersken, hvad forventer hun, jeg gør, fornemmelse for rollefordelingen" (1B).

Projektet foregår i et medicinsk afsnit med patienter i samme-dags udredning og behandling på et universitetshospital, hvor klinisk uddannelse tilrettelægges og gennemføres integreret i klinisk praksis. Baggrunden for artiklen er et aktionslæringsprojekt med en hensigt om at udvikle studerendes mulighed for at øve selvstændighed og lære professionel ansvarstagen progressivt i afdelingen. Som en del af projektet er der udviklet et uddannelsesprogram, som benævnes 'en didaktisk skitse'. I artiklen beskrives, hvordan den didaktiske skitse er blevet udviklet; den præsenteres, og sidst i artiklen evalueres, hvordan den understøtter de studerendes mulighed for at øve selvstændighed og ansvarlighed i klinisk praksis som en del af et arbejdsfællesskab. Den didaktiske skitse er tænkt som en 'skitse', dvs. den tilpasses efter den enkelte studerende og dennes læringsforudsætninger.

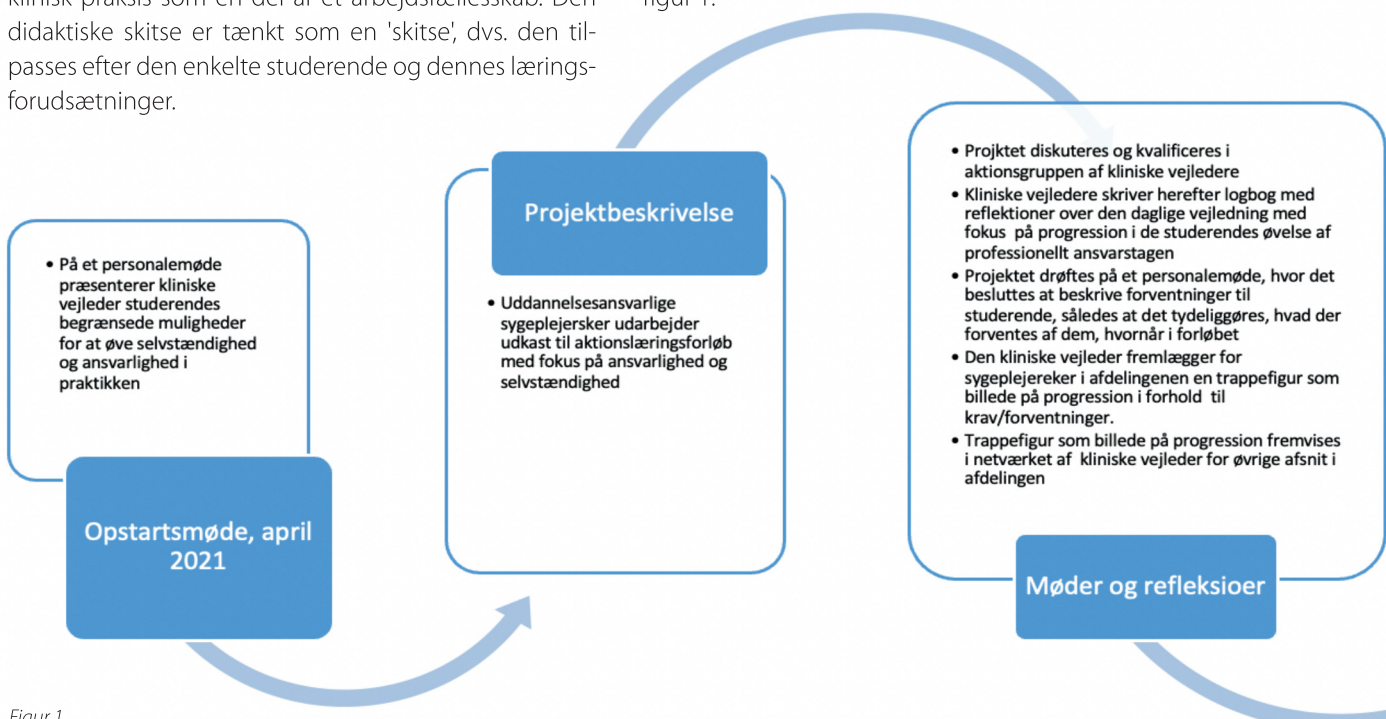
Studerende på 6. semesters anden del er i praktik i 10 uger, hvor målet er at opnå selvstændig professionsudøvelse i sygepleje (5). De er forpligtet på i planlægningen af deres praktik at forholde sig til semesterets læringsudbytter, og hvordan de kan arbejde med dem (5). Den kliniske vejleder varetager klinisk uddannelse sammen med sygeplejekolleger i et praksisfællesskab. Inspireret af Lave og Wenger (6) er hensigten, at studerende får andel i de erfaringer og de kundskaber, som gruppen af sygeplejersker besidder i udvikling af at håndtere det professionelle ansvar. Derudover er kliniske vejledere inspireret af Bisgaard, som argumenterer for, at klinisk uddannelse er kendetegnet ved, at fokusområder med læringsmål, rammefaktorer og deltagerforudsætninger indvirker på hinanden i klinisk praksis, hvor opgaver forudsættes løst (7).

Undersøgelsesspørgsmål

Hvordan udvikles en didaktisk skitse, og hvordan oplever studerende, at den understøtter deres udvikling af selvstændighed i klinisk uddannelse på 6. semester?

Metode

I dette afsnit beskrives, med hvilken metode den didaktiske skitse er udviklet. Desuden redegøres der for, hvordan den er evalueret. Den didaktiske skitse er udviklet som en del af et aktionslæringsprojekt inspireret af Madsen et al. (8). Formålet med aktionslæringsprojektet er at udvikle studerendes mulighed for at øve selvstændighed og lære professionel ansvarstagen progressivt i afdelingen. De sygeplejestuderende er på 6. semester i praktik i 10 uger. Projektet er gennemført i perioden april 2021 – december 2022. Projektforløbet præsenteres i figur 1.

Figur 1

Det empiriske materiale i aktionslæringsprojektet er indsamlet fra kliniske vejlederes logbøger med refleksioner over den daglige vejledning. På et personale møde (opstartsmøde, april 2021) drøftede klinisk vejleder med sygeplejekolleger, hvilke forventninger og krav de som praktiksted har til sygeplejerskestuderende. En af sygeplejerskerne sagde: *"Patienter til behandling og undersøgelse for åreforkalkning er nemmere, end dem der har rytmeforstyrrelser"*(K1). En anden sygeplejerske udtalte i forhold til skolens krav om opgaver i praktik: *"Opgaverne tager jo meget af de studerendes tid, måske også for meget"* (K1). Sygeplejersken refererede til, at de obligatoriske opgaver som er givet fra uddannelsesinstitutionen, tager tid fra at øve kliniske færdigheder. Sygeplejerskerne argumenterede samlet set for, at de studerende skal øve sig på specifikke patientkategorier, dvs. et primært fokus på medicinske diagnoser, som blev skrevet ind i den didaktiske skitse. Det blev også besluttet, at forventningerne til studerende skulle beskrives med tydelig progression, hvortil det blev foreslået at udarbejde en trappe, som skulle illustrere progressionen i forløbet. Logbogsnotaterne fra kliniske vejledere har været præsenteret og drøftet i aktionsgruppen med andre kliniske vejledere og uddannelsesansvarlige flere gange i projektførløbet. Fx ændredes det primære fokus på medicinske diagnoser og opgavevaretagelse til et fokus på rollen som primærsygeplejerske og sygepleje i både de enkelte dele af patientens forløb og det samlede patientforløb.

Definitionen på at være primærsygeplejersken præsenteres i ovenstående figur.

Primær sygeplejerske er en betegnelse i afsnittet for den sygeplejerske som:

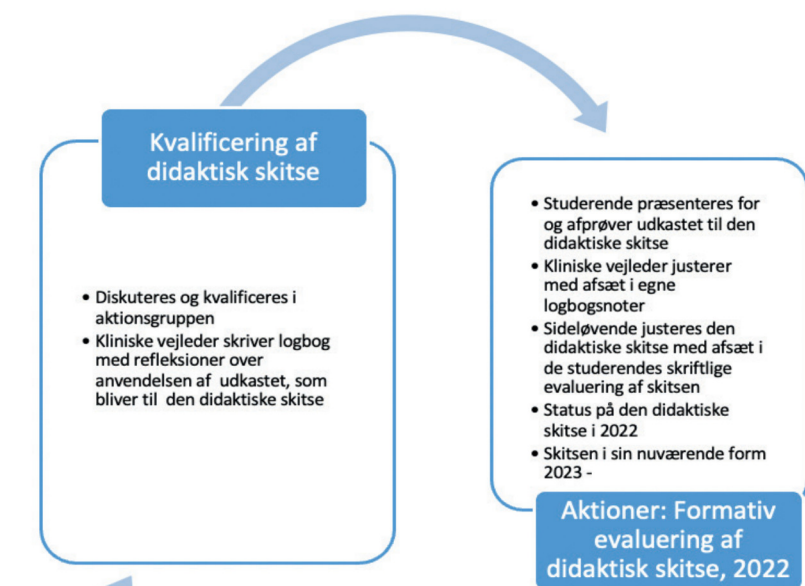
Modtager, klargører og informerer patienten til undersøgelse og behandling, indsamler data og observerer patienten, dokumenterer og gennemgår forholdsregler, lægenotat og medicinliste.

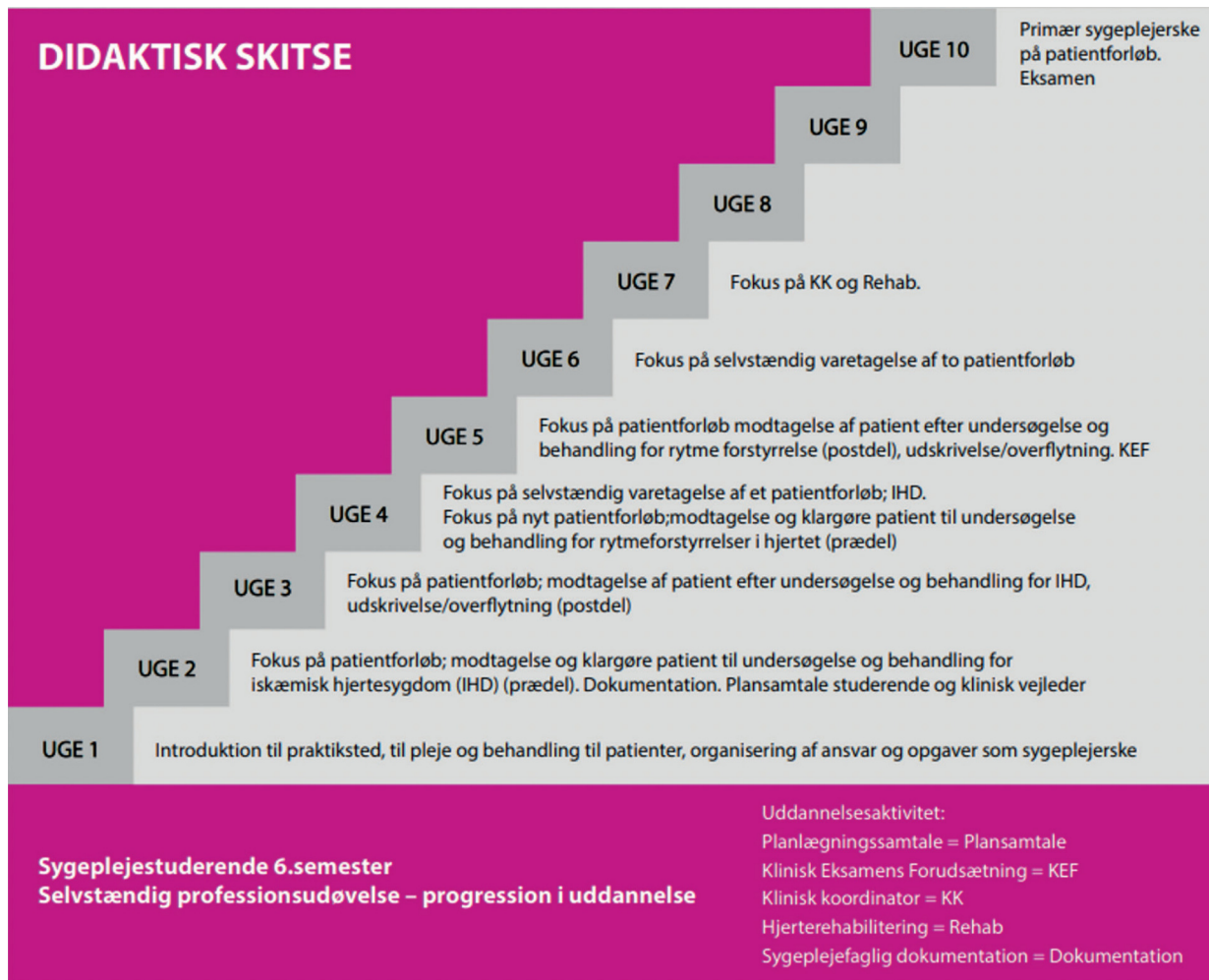
Mobiliserer patienten, udleverer medicinliste og udskriver patienten orienteret og vidende om evt. efterforløb

Figur 2

Med afsæt i det empiriske materiale, drøftelserne i aktionsgruppen samt den overordnede målsætning for 6. semester, som retter sig mod selvstændige sygeplejevirkksomhed (5), skitseredes udkast til en didaktiske skitse. Desuden er der indsat formelle studieaktiviteter jf. studieordning (5). Studerende er blevet præsenteret for den didaktiske skitse første dag i praktikforløbet, og indgik på samme tid aftale med den kliniske vejleder om at afprøve og evaluere den. I projektførløbet erfarer klinisk vejleder til planlægningssamtaler, at nogle studerende havde svært ved at planlægge deres forløb på en måde, så de kunne varetage opgaven som 'primærsygeplejerske' efter blot tre uger i afsnittet. En studerende udtrykte det således: *"Det er svært at være på to patienter, når man ikke har prøvet det før i praktiken"* (S1 forår 22). Som konsekvens af at flere studerende havde svært ved at planlægge deres forløb, justeredes de skitserede ansvarsområder i skitsen med præcisering af en præ- og post del i patientforløb som primærsygeplejerske, og kompleksiteten i det samlede patientforløb blev reduceret, og tiden dertil blev udvidet. Uge 9 og 10 har ikke prædefineret indhold og aftaler. I stedet lægges op til, at vejleder og studerende sammen vurderer den studerendes selvstændige ansvarstagen i funktionen som primær sygeplejerske og justerer derefter.

Den didaktiske skitse er, som beskrevet, løbende afprøvet, evalueret og justeret af kliniske vejledere og studerende i fællesskab. Evalueringen af den didaktiske skitse som en del af udviklingen af skitsen, er som sådan formativ; inspireret af Høgsbro og Rieper (9). I de skriftlige evalueringer er de studerende blevet stillet to spørgsmål, som vedrører anvendelsen af den didaktiske skitse, og hvad den bidrog med i forhold til deres mulighed for at øve selvstændighed og professionelt ansvar. Den didaktiske skitse i sin nuværende form præsenteres ovenfor.

Figur 3

Udarbejdet 2021 - Klinisk vejleder AUH - Hjertesygdomme - Anette Leth Julin - Anetjuhl@rm.dk

Evaluering af den didaktiske skitse

I dette afsnit præsenteres studerendes evaluering af den didaktiske skitse.

Fokusområderne udgør en retning for, hvad de arbejder med i praktikken, samt hvad de forventes at have ansvar for i samarbejde med klinisk vejleder og daglige vejledere. Nedenstående citater udgør eksemplariske nedslag fra de studerendes skriftlige evalueringer, som er illustrative for de områder, de studerende blev spurgt til i evalueringen, dvs. 1) anvendelsen af den didaktiske skitse samt 2) deres mulighed for at øve selvstændighed og professionelt ansvar. I det efterfølgende afsnit diskuteres de to evalueringsspørgsmål.

De studerende giver udtryk for, at forventningerne om progression i praktikforløbet er tydelige. En studerende siger om skitsen:

"Fra uge til uge har jeg under mit praktikophold kunne mærke, at der forventes mere og mere (...) Man bygger hele tiden oven på og videreudvikler sin læring og kompe-

tencer. Dvs. i takt med at forventninger øges, så stiger ens personlige kompetencer samtidig. Med trappestigen får man som studerende mere og mere ansvar, og bliver mere selvledende under patientforløb. Man ved, hvornår hvad forventes, og det har givet mig en masse gå på mod" (S3 efterår 22).

Den studerende oplever, at det giver 'gå på mod', når der er gennemsigtighed i, hvad der forventes hvornår i forløbet. Udover at det giver mod at vide, hvad der forventes, bidrager det også med overblik, som giver lyst til at lære at tage ansvar. En studerende forklarer:

"Det har været rart, at man løbene kan se nogle delmål, som bliver opfyldt - dette giver et rigtig godt overblik, og fungerer også som en drivkraft i praktikken til hele tiden at lære noget nyt og tage mere ansvar, jo længere man kommer i forløbet" (S2 forår 22).

De studerende fremhæver i begge citater, at progressionen i ansvarsoverdragelsen og tydeligheden i, at det forventes af dem, giver dem mod til at påtage sig ansvaret, ligesom det virker som en drivkraft til at gøre

mere af det. Gennemsigtheden i hvilke opgaver der forventes, at de studerende varetager på givne tidspunkter i praktikken, giver dem mulighed for at tage ansvar for at planlægge dem. En studerende fortæller om dette:

"Mine sygeplejefaglige ugetemaer har jeg tilrettelagt ud fra trappestigen, hvor det forventes at have fokus og lære om f.eks. tværprofessionel kommunikation (...) så vidste man som studerende, at man (...) forinden selvstændigt skulle få en aftale f.eks. arrangere en følgedag med koordinatoren osv. for at udvikle sig her. Dette gav et rigtig godt flow under praktikforløbet" (S2 efterår 22).

Udover at tage ansvar for de sygeplejefaglige opgaver, som er det centrale i praktikforløbet, giver de klare forventninger også de studerende mulighed for at tage ansvar for deres egen uddannelse, når de 'selvstændigt arrangerede en følgedag med koordinatoren'.

De studerende i afdelingen giver udtryk for, at de kan være udfordret af, at sygeplejerskerne ikke altid ved, hvilke opgaver den studerende gerne vil varetage og forventes at kunne varetage. En studerende siger om dette:

"Med trappestigen kan mine daglige vejledere også følge med i, hvad de kan forvente af mig som studerende, således at de ikke varetager opgaver, som forventes, at jeg skal kunne/gøre" (S3 forår 22).

Udover at den didaktiske skitse understøtter de studerendes progression i praktikforløbet, bidrager den også til, at sygeplejerskerne, i forbindelse med den daglige vejledning, overlader relevante sygeplejefaglige opgaver til de studerende. En anden studerende udtrykker det således:

"at de (sygeplejerskerne) giver plads til mig som studerende, det medvirker til, at jeg får plads til at udvikle mig, fordi det er mig som får lov; ikke dem" (S1 efterår 22).

Den didaktiske skitse bidrager således til, at de studerende får adgang til relevante læringsmuligheder, og dermed gives plads til at øve selvstændighed og gives forpligtende ansvar.

Diskussion

I dette afsnit diskuteres studerendes oplevelse med anvendelse af den didaktiske skitse og deres mulighed for at øve selvstændighed og professionelt ansvar. Samlet set fremhæver de studerende, at progressionen i ansvarsoverdragelsen og tydeligheden i, hvad der forventes af dem, giver dem mod til at påtage sig ansvaret, og virker som en drivkraft til at gøre mere af det.

Klinisk uddannelse er kendetegnende ved arbejdsopgaver med en høj grad af kompleksitet. Jo flere delele-

menter der er i en situation og jo flere mulige reaktioner, der kan forekomme, jo større er graden af kompleksitet og uforudsigelighed, ifølge Bisgaard (7). Som vejleder er det ifølge Illeris afgørende, at indholdet som vælges, er valgt ud fra et formål eller en intension, der kan begrunde indholdet, og at den studerende oplever det betydningsfuldt at lære det (10). Samtidigt tilstræbes at tilrettelægge klinisk uddannelse ud fra den studerendes forudsætninger i at kunne varetage arbejdsopgaven. I den didaktiske skitse indgår de enkelte delelementer, og progression i kompleksiteten imødekommes. Skitsen er rettet mod det kliniske indhold, som er relevant og aktuelt for det konkrete praktiksted. Netop dette fremhæver de studerende i evalueringen; at de anvender den til at identificere sygeplejefaglige opgaver, som derved giver dem mulighed for at tage ansvar for deres egen uddannelse.

Det er et vilkår for studerende i klinisk praksis at agere i det komplekse og den til tider uforudsigelig virkelighed. I bestræbelserne på at udfordre den studerende tilpas, er ansvarsområderne i den didaktiske skitse retningsgivende, og tænkt som et supplement til de overordnede læringsudbytter, som i en ukendt kontekst synes krævende for studerende, der kan forvildes eller forsinkes i oplevelsen af at blive givet et tilpas ansvar. I evalueringerne giver de studerende udtryk for, at de tydelige forventninger, det at "kunne mærke at der forventes mere og mere", bidrager til at skabe retning og lyst til at tage ansvar i praktikforløbet.

Studerende, der evaluerede på brugen af den didaktiske skitse, beskrev, hvordan dét løbende at kunne se nogle delmål blive opfyldt, fungerede som en drivkraft i praktikken til hele tiden at lære noget nyt. Ifølge Jank og Meyer sondres mellem handlings- og læringsmål, som formuleres henholdsvis af den lærende selv eller sammen med underviseren som læringsmål (11). Den didaktiske skitse ser ud til, ikke alene at bistå som retningsanvisende i planlægning af praktikken, men også som drivkraft for den studerendes læreproces, i kraft af de delmål de sætter sig og løbende opnår. Med den didaktiske skitse synes læringsmålene, i en vis udstrækning, at blive til handlingsmål og dermed håndterbare, hvilket understøtter de studerendes mulighed for selv at tage ansvar for praktikforløbet. Med tydelighed i krav og forventninger næres den studerendes drivkraft således til at tage mere ansvar som en potentiel forudsætning for at udvikle professionel selvstændig ansvarstagen.

Udover at den didaktiske skitse anvendes i studerendes planlægning af praktikken, benytter de den også til at skabe overblik over, hvad der forventes af dem. De studerende fremhæver desuden, at den er brugbar i samarbejdet med de daglige vejledere. Med afsæt i

den aftales, hvilket ansvar der delegeres til dem som studerende i forhold til specifikke patientforløb, og dermed også mulighed for at varetage ansvaret som primær-sygeplejerske og dermed oplevelsen af "at det er mig, som får lov". Ifølge Bisgaard handler uddannelses-tilrettelæggelse bl.a. om villighed til at give adgang til forskellige opgaver (7), hvilket til tider har vist sig at være en udfordring, især når de studerende skal følges med daglig vejleder, som i mindre grad overdrager opgaverne til de studerende. Med den didaktiske skitse har studerende og vejleder fået et fælles afsæt, og som det fremgår af evalueringen, overlades de studerende dermed relevante sygeplejefaglige opgaver.

Som studerende i et praksisfællesskab forhandles mening gennem deltagelse. Det at være primær-sygeplejerske kan i denne forståelse ses som et symbol for et fælles sprog i forståelse af et gensidigt fagprofessionelt ansvar om patienterne. Praksisfællesskab er kendetegnet ved fælles virksomhed, gensidigt engagement og fælles repertoire (12). Råderummet for studerendes læringsmuligheder i et praksisfællesskab synes at fremstå gennem et kollektivt sprog, hvor den didaktiske skitse ses at indvirke på et gensidigt engagement og et indhold, der bliver til gennem vejleders og studerendes måde at handle på.

Med vejleder og studerendes fælles afsæt i den didaktiske skitse bliver indholdet til undervisningsindhold bundet af de meningssammenhænge, som rækker mod det endegyldige mål om at være primær ansvarlig for patientforløb. Gennem det fælles sprog lades den enkelte sygeplejerske som daglig vejleder ikke alene om krav og forventninger til den studerende og dennes selvstændighed. Fokusområderne, skildret i den didaktiske skitse, er indholdet for den fælles virksomhed, hvor mening forhandles gennem deltagelse i praksisfællesskab. Med indhold som udgør målet og omvendt, og hvor metoder, ifølge Jank og Meyer (11), også altid er viklet ind i bestemte opgaver, som skal håndteres, bliver ansvar og rollen som primær-sygeplejerske for patientforløb eksemplarisk for, hvordan mål, indhold og metoder er forbundne.

Konklusion

Den didaktiske skitse er et redskab for planlægning af praktik med forventninger og indhold. De studerende benytter skitsen i planlægning af praktikken til at vise retning, mål og skabelse af overblik. I en kompleks klinisk praksis synes den didaktiske skitse at bidrage til tydelighed for studerende i deres bestræbelser på at øve selvstændighed og blive selvstændig samt gennem handlingsmål at balancere kompleksitet i klinisk praksis med tilpas doseret fagligt og personligt indhold, som ansvarlig for at være under uddannelse og lære no-

get deraf. Samtidig skaber skitsen rammen for praksisfællesskabets kollektive forståelse af, hvad faglighed og ansvarlighed som studerende betinger, og som et fælles repertoire, som foregår mellem studerende, vejleder og praktik, dvs. forhandling af mening og det gensidige engagement for fælles ansvar i at uddanne sygeplejestuderende. Den studerende lades ikke alene om ansvaret for sin uddannelse, men støttes gennem et fælles sprog og tydelige forventninger til selvstændig ansvarstagen. Råderum til studerendes udvikling af professionelt ansvar i klinisk uddannelse ligger i tænkning og handling om uddannelse i praksisfællesskaber. Tilbage står at diskutere betydningen for de sygeplejestuderendes professionsdannelse, når en didaktisk skitse som er overvejende lineær i fremstillingen, bliver central i en praktikperiode. Det har ikke været et fokus i aktionslæringsprojektet, men en nysgerrighed der har vist sig undervejs i projektet, og som projektgruppen ønsker at arbejde videre med.

Referencer

Empiri:

- Klinisk vejleders noter (K1)
 - Evalueringer fra studerende
1. Trolborg, J., Sommer I., Kramer T. (2022) Sygeplejestuderendes oplevelse og forståelse af professionelt ansvar – som en del af et praksisfællesskab i klinisk uddannelse. FSUS Uddannelsesnyt nr. 4, 33. årgang 2022.
 2. Sommer I, Trolborg J., Kramer T. (2023) Vejleders betydning – når sygeplejestuderendes lærer professionelt ansvar i klinisk uddannelse. FSUS Uddannelsesnyt nr. 1, 34. årgang 2023.
 3. Bekendtgørelse om uddannelsen til Professionsbachelor i sygepleje. Uddannelses- og forskningsministeriet. BEK nr. 978 23/06/2022
 4. Noer VR (2022) Overgangen fra studerende til sygeplejerske – om at blive sig selv som sygeplejerske. I: Hoffmann E., Vestergaard K. At studere sygepleje – find din vej igennem sygeplejerskeuddannelsen. Gads Forlag. 2022.
 5. Studieordning VIA Sygeplejerskeuddannelsen. D. 23. august 2022.
 6. Lave, Jean og Wenger Etienne (2003) Situeret læring og andre tekster. Hans Reitzels Forlag, København.
 7. Bisgaard, Jan (2018) Praktikkens didaktik: Hvordan styrkes lærlinge og studerendes engagement og læring i praktik? Ph.d. afhandling. DPU, Aarhus Uni-

versitet.

8. Madsen B, Birkelund FS. (2010) Aktionslæringens DNA: en håndbog om aktionslæringens teori og metode. VIA-systemet. Danmark
9. Høgsbro, K. og Rieper, O. Formativ evaluering. I: Dahler-Larsen, P. og Krogstrup, H.K. Tendenser i evaluering, s. 180-194. Syddansk Universitetsforlag. 2003.
10. Knud. (2006) Læring. Roskilde Universitetsforlag 2. udgave 2006
11. Jank W. og Mayer H. (2006) Didaktiske modeller - Grundbog i didaktik. Nordisk Forlag. København.
12. Wenger, Etienne. (2004) Praksisfællesskaber - Læring, mening og identitet. Hans Reitzels Forlag, København.